

نقش حمایت از مالکیت فکری در توسعه اقتصادی با رویکرد قانون ایران

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۰۹/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۰/۰۱/۱۸)

علی احمدیان^۱

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق شرکت های تجاری دانشگاه علوم قضایی

چکیده

در سال های اخیر حمایت از حقوق مالکیت فکری اهمیت بیشتری یافته است. حقوق مالکیت فکری را میتوان حقوق قانونی ناشی از فعالیت های فکری در زمینه های صنعتی، عملی، ادبی و هنری دانست. امروزه دانش و تحقیق و توسعه نقش قابل توجه و رو به رشدی در تولید محصولات و خدمات و در نتیجه توسعه اقتصادی کشورها ایفا میکند. بدیهی است که حمایت از دانش و نوآوری های حاصل از تحقیق و توسعه در بخشهای گوناگون اعم از صنعتی، هنری و فرهنگی میتواند موجب تشویق پدیدآوردن نوآوران ها شده و به رشد و توسعه اقتصادی کشور در بلند مدت کمک کند. در این مقاله تلاش شده تا با استفاده از شیوه مطالعه کتابخانه ای و بررسی نوشتارهای داخلی و قوانین و مقررات مرتبط، تأثیرات بالقوه این مقررات در توسعه اقتصادی به طور اجمال مورد بحث قرار گیرد. همچنین، وضعیت مقررات حقوق مالکیت معنوی در ایران مورد اشاره قرار میگیرد. به طور کلی میتوان نتیجه گرفت که حمایت از حقوق مالکیت فکری تأثیرات مثبت و قابل توجهی بر روی توسعه اقتصادی کشور ها دارد.

واژگان کلیدی: مالکیت فکری، رشد و توسعه، پیشرفت اقتصادی، حقوق معنوی، WIPO

¹ aliahmadian@iname.com

مقدمه

اصطلاح Intellectual Property Rights در زبان انگلیسی که معادل حقوق مالکیت فکری در زبان فارسی است، اکثراً در کتب حقوقی فارسی حقوق مالکیت معنوی ترجمه شده است. این حقوق به صاحبان آن حق بهره‌وری از فعالیت‌های فکری و ابتکاری انسان را می‌دهد و دارای ارزش اقتصادی است و قابلیت دادوستد دارد، اما موضوع آن شیء معین مادی نیست (صفایی، ۱۳۹۴). هدف اصلی صاحبان دارایی‌های فکری، به ویژه مؤسسات خصوصی، دستیابی به منافع اقتصادی و تجاری هرچه بیشتر به وسیله فروش یا انتقال دارایی‌های فکری یا حقوق مالکیت فکری خود است. این مسئله که آن را میتوان تجاری‌سازی دارایی‌های فکری خواند، به روش‌های مختلف از قبیل ساخت و فروش محصول، سرمایه‌گذاری مشترک و سایر همکاری‌های قراردادی، اعطای لیسانس یا مبادله لیسانس، فروش یا انتقال دارایی‌های فکری و... انجام می‌گیرد. به عبارت دیگر، هدف تجاری‌سازی تبدیل یک نوآوری به یک محصول قابل عرضه در بازار برای کسب درآمد و در نهایت سود میباشد (فیاضی، ۱۳۹۳). برای دستیابی صاحبان دارایی‌های فکری به این منافع اقتصادی و تجاری مذکور نیازمند به کارگیری تلاش و مهارت خود آنها در سطح خرد و از سوی دیگر نیازمند وجود یک فضا و محیط که حامی حقوق مالکیت فکری باشد بستگی دارد. به طور قطع بدون حمایت از حقوق مالکیت فکری با ضمانت اجرای موثر، نقض این حقوق گسترش یافته و تلاش برای کسب منافع اقتصادی تقریباً غیر ممکن میشود. به همین دلیل است که کشورها با وضع قوانین و مقررات داخلی و انعقاد و تصویب موافقت‌نامه‌ها و کنوانسیون‌های گوناگون در صدد ایجاد فضایی مناسب برای حفاظت از حقوق مالکیت فکری هستند. یکی از اقدامات کشورها در این زمینه، تصویب موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری به عنوان یکی از ۳ رکن اصلی سازمان جهانی تجارت است. حقوق مالکیت فکری بر مبنای مصادیق مورد حمایت به دو بخش عمده «مالکیت ادبی - هنری» و «مالکیت صنعتی» تقسیم می‌شود. هدف از مالکیت ادبی و هنری، حمایت و حفاظت از آثار ادبی، هنری و علمی می‌باشد. مالکیت صنعتی از اختراعات، علائم تجاری، طرح‌های صنعتی، نشان‌مبدا جغرافیایی، مدل‌های مصرفی،

مدارهای یکپارچه، اسرار تجاری و گونه های جدید گیاهی حمایت می کند. در این مقاله سعی میشود که با استفاده از روش کتابخانه ای و نوشتارهای مرتبط، نقش حمایت از مالکیت فکری در توسعه اقتصادی مورد بررسی قرار گیرد.

بخش اول: تعاریف

در ابتدای امر باید به تعریف مالکیت فکری پرداخت؛ در این باره تعاریف متعددی از طرف حقوقدانان و سازمان های مختلف بین المللی ارائه شده است که به چند مورد از این تعاریف اشاره می نمایم:

دکتر کاتوزیان بیان میدارند: «حق معنوی، حقی است که به صاحب آن امتیاز انتفاع انحصاری از محصول فکری یا فعالیت خاص را میدهد. مثل حقوق مالکیت فکری یا سرفقلمی.» (کاتوزیان، ۱۳۸۴) همچنین دکتر صفایی در تعریف این حقوق بیان میدارند: «مالکیت فکری یا معنوی حقوقی است که دارای ارزش اقتصادی و دادوستد است ولی موضوع آن شیئی مادی نیست. موضوع این حقوق در واقع فعالیت و اثر فکری انسان است.» (صفایی، ۱۳۹۴) همچنین WIPO^۱ بیان میدارد: «مالکیت فکری، به ابداعات و دستاوردهای ذهنی اشاره دارد که شامل اختراعات، آثار ادبی و هنری، نمادها، نامها، تصاویر و طراحی های مورد استفاده در تجارت می گردد. دارایی های فکری، به دو دسته «مالکیت صنعتی»، متشکل از پتنت ها، نشان های تجاری، طراحی های صنعتی و نشان های جغرافیایی و «کپی رایت»، شامل آثار ادبی و هنری، مانند رمان، شعر و نمایشنامه، فیلم، موسیقی، انواع نقاشی، عکس، مجسمه سازی و طرح های معماری تقسیم می شود.» (WIPO, n.d.) در این باره میتوان به تعریف USPTO^۲ نیز اشاره کرد: «دارایی های فکری، به ابداعات ذهنی، آثار خلاقانه یا ایده هایی که در یک قالب شکل گرفته و می توانند به اشتراک گذاشته شوند و همچنین، توسط دیگران بازآفرینی شده و ساخته شوند، گفته می شود.» (USPTO, 2020) همچنین EPO^۳ نیز به ارائه تعریفی بدین شکل

–سازمان جهانی مالکیت فکری^۱

United States Patent and Trademark Office (اداره ثبت اختراعات و علائم تجاری امریکا)^۲

European Patent Office^۳

پرداخته است: « دارایی فکری، به ساخته‌های حاصل از ذهن یا عقل و خرد انسان گفته می‌شود. دارایی‌های فکری، به دو بخش مالکیت صنعتی (پتنت، علائم تجاری و طراحی‌های صنعتی) و کپی‌رایت (آثار ادبی و هنری مانند رمان، شعر و نمایشنامه، فیلم، موزیک، آثار هنری مانند نقاشی، طراحی، عکس و مجسمه و نیز طرح‌های معماری) تقسیم می‌شود.» (EPO, 2020) در قوانین ایران متاسفانه تعریفی از مالکیت فکری نشده و صرفاً به بیان مصادیق اکتفا شده است. در کل میتوان مالکیت فکری را بدین صورت تعریف نمود: دستاوردها و ساخته بشر که محصول ذهن انسان است، دارایی فکری نامیده می‌شوند که طیف وسیعی، اعم از اختراعات، آثار ادبی و هنری، نشان‌های تجاری و... را در بر می‌گیرد.

بخش دوم: نظام مالکیت فکری

ظهور نظام مالکیت فکری پیشرفت بزرگی دز زندگی بشر محسوب میشود چرا که وجود چنین نظامی موید این است که کالاهای فکری نیز همانند کالاهای مادی و ملموس نیازمند حق مالکیت هستند. هرچند که مالکیت معنوی در قیاس با مالکیت مادی دارای عمر کوتاهی است اما ارزش مادی و معنوی آن باعث شده است که جایگاه خاصی در حقوق معنوی و اقتصادی پیدا نماید. در ماده ۲۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر، حق برخورداری از منافع مادی و معنوی ناشی از هرگونه محصول فعالیت علمی، ادبی یا هنری را در کنار حقوقی نظیر حق حیات، حق آزادی بیان و اندیشه، به رسمیت می‌شناسد. همین موضوع در پی بردن به اهمیت و جایگاه مقوله حقوق مالکیت فکری کفایت میکند، چرا که یکی از حقوق اساسی انسان محسوب شده است. در سال‌های اخیر، پذیرش مالکیت فکری و حمایت از آن عنصر جدایی ناپذیر عضویت در سازمان تجارت جهانی^۱ شده است. پذیرش موافقت نامه عمومی راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری از جمله شرایط ورود به عرصه تجارت آزاد در قالب سازمان تجارت جهانی قلمداد میشود. در حال حاضر پذیرش مالکیت فکری و حمایت از آن برخلاف گذشته که یک موضوع فرعی بوده است با افزایش اسناد بین المللی مربوط به این نوع از مالکیت نشان خواهد داد که این سخن که در جهان معاصر همه چیز متکی به حقوق فکری است، خیلی

^۱-WTO

اغراق آمیز نخواهد بود. تجربه زندگی اجتماعی نشان داده است که هر گونه فرایند انتقال از نوع ایده، مفاهیم و دانش تا زمانی که فرهنگ حقوق مالکیت فکری مورد حمایت قرار نگیرد، با اشکالات اساسی مواجه خواهد بود. ممکن است در جامعه ای قانون بی نقص وجود داشته باشد، اما اجرای آن به دلیل نبود پشتوانه فرهنگی، غیرممکن است. از این رو به طور کلی کشورها به دو دلیل اصلی قوانینی را جهت حمایت از مالکیت فکری وضع می کنند (هوایی، ۱۳۸۸):

۱- بیان قانونی حقوق معنوی و اقتصادی افراد خلاق در ارتباط با آنچه که خلق می کنند و حقوق عموم برای دسترسی به دستاورد این افراد.

۲- توسعه و ترویج خلاقیت ها و گسترش و کاربردی کردن نتایج آنها و نیز تشویق تجارت منصفانه که در رشد اقتصادی و اجتماعی مؤثر خواهد بود.

از طرفی عدم وجود یک سیستم معتبر و موثر برای ثبت نوآوری ها، موجب خسارت های زیر میشود:

۱- عدم تمایل به سرمایه گذاری در تحقیق و توسعه

۲- تضعیف فرایند تجاری سازی نوآوری

۳- تضعیف رشد بهره وری

حقوق مالکیت فکری زمینه های لازم برای دستیابی سرمایه گذار و محقق به اهداف مادی و معنوی را فراهم مینماید و باعث تشویق سرمایه گذار و محقق به انجام تحقیق و نوآوری جدید میشود. این چرخه باعث خلق ثروت و افزایش رفاه و بهره مندی جامعه از مزایای آن میشود. برخی از پیامدهای این حمایت به صورت زیر است:

۱- ایجاد انگیزه برای نوآوری و در نتیجه ایجاد محیطی سالم که در آن به نوآوری پاداش داده می شود؛

۲- تشویق کشف روش هایی برای تولید و توزیع فرآورده های موجود با هزینه کمتر؛

۳- دعوت به عرضه ی محصولات، دانش فنی و خدمات جدید و مؤثر؛

۴- ایجاد انگیزه برای بازارهای داخلی از طریق پذیرش و بهبود محصولات و فناوری های موجود؛

۵- کارآفرینی؛

۶- ایجاد نیروی کار با کیفیت بالاتر و با فن آشناتر از طریق آموزش ضمن کار، در ارتباط با انتقال دانش فنی؛

۷- افزایش سرمایه های جدید که میتوان آنها را به منظور توسعه ی اقتصادی به کار انداخت؛

۸- تحقق پیشرفتهایی که به ارتقای سطح تکنولوژی در سرتاسر جهان منجر میشود. (سازمان پژوهش های علمی و صنعتی ایران، ۱۳۸۷)

از طرفی حقوق قوی تر مالکیت معنوی میتواند باعث شود که شرکت های چند ملیتی فعالیت های خود را افزایش دهند، محصولات پیشرفته تری تولید کنند و نرخ انتقال محصولات موجود خود را به کشورهای پذیرنده حقوق مالکیت معنوی افزایش دهند.

بخش سوم: ویژگی های حقوق معنوی

بررسی ویژگی های حقوق معنوی میتواند باعث افزایش درک ما از این حقوق شود که به اشاره و بررسی این ویژگی های این حقوق به شرح زیر میپردازیم:

- وابسته به شخصیت حقیقی می باشد؛ پدید آورنده یک اثر ممکن است یک نفر یا چند نفر باشند، اما یک شخصیت حقوقی نمی تواند پدید آورنده باشد اگر چه می تواند صاحب حقوقی در بهره برداری از آن اثر باشد. بنابراین، مالکیت معنوی به جهت متضمن حقوق معنوی بودنش هرگز نمی تواند به صورت یک کل به طرف دیگر منتقل شود و از حیث اخلاقی اثر همواره با نام پدید آورنده همراه خواهد بود.

- غیر قابل انتقال بودن؛ به موجب قرارداد انتقال حقوق اثر به شخص دیگر (اعم از حقیقی یا حقوقی)، این قسمت از حقوق انتقال نمی یابند. دلیل این امر نیز در طبیعت و ماهیت این حقوق است که اقتضای عدم انتقال به غیر را دارد. حتی وراثت اگر چه می توانند این حق را اجرا کنند، اما اصل حق به ایشان منتقل نشده است و آنچنان که مؤلف می تواند نوشته خود را به

کلی دگرگون سازد و نظریه های مخالف با گذشته بدهد یا آنان را از بین ببرد، بازماندگان او چنین اختیاری را ندارند (کاتوزیان، ۱۳۸۴).

- دائمی بودن؛ طبق ماده (۴) حقوق معنوی پدید آورنده محدود به زمان و مکان نیست و به مرور زمان نیز ساقط نمی شود. بنابراین قانونگذار ایران اگر چه در حقوق مادی حمایت را منحصر به آثاری می داند که برای نخستین بار در ایران انتشار می یابند، اما در مورد حقوق معنوی این حمایت را به طور کامل نسبت به همه آثار اعمال می نماید و اجازه تجاوز به آنها را نمی دهد.

بخش چهارم: تاثیر حمایت از مالکیت معنوی در رشد و توسعه اقتصادی

اصطلاحات رشد و توسعه اقتصادی ممکن است به صورت مترادف استفاده شوند، اما در واقع با هم تفاوت دارند. در رشد اقتصادی متغیرها از نظر کمی مدنظر هستند و تغییرات کیفی را بیان نمی کنند. در واقع رشد عبارت است از تغییرات کمی تولیدات ناخالص ملی. در توسعه اقتصادی متغیرها از نظر کیفی مدنظر هستند؛ بنابراین، توسعه در واقع تغییرات کیفی یک جامعه را بیان می کند که می تواند در رشد تبلور یابد. به این ترتیب توسعه اقتصادی عبارت است از تغییرات کیفی در ساختار اقتصاد یک جامعه و آن دسته از تغییرات بنیادی که بر تولید ناخالص ملی اثر می گذارد (ویکی پدیا). بدون تردید پیشرفت علمی، توسعه اقتصادی و رشد فرهنگی اسباب اساسی رهایی از وابستگی استعماری است، به عبارت دیگر راه توانمندی اقتصادی، فرهنگی و سیاسی هر کشوری توانایی رسیدن به مقام و موقعیت جهانی را خواهد داشت. شکوفایی اقتصادی یا رفاه فردی و جمعی حاصل رشد فکری و فرهنگی جامعه است و بسته به اینکه کشور به چه میزان از حقوق مالکیت فکری حمایت و پشتیبانی میکند، میتواند از طریق جذب فناوری های جدید که توسط سایر کشور های جهان تولید شده است، بر نرخ رشد اقتصادی کشور اثر گذار باشد. همچنین شواهد تجربی نشان میدهد که هرچه حمایت از این حقوق بیشتر باشد رشد اقتصادی نیز به تبع آن افزایش میابد. (نصراللهی، ۱۳۹۴) حمایت از آفرینش های فکری و حق اختراع به مثابه یک حق فکری موجب تضمین حقوق مالی و اقتصادی اثر و نیز حقوق معنوی آن است که این امر سبب اساسی در ترغیب و تشویق مخترعین و مبتکرین و صاحبان فکر و اندیشه در ابراز نیروی خلاقانه و استعداد های نهفته آنان

در خلق اثر خواهند بود. به تعبیر دیگر ارج نهادن این قشر نخبه و فرهیخته در توسعه خلاقیت و فراهم آمدن در زمینه های گوناگون ابتکار و اختراع در جامعه است که وسیله ای برای رشد فکری ابناء بشر برای رسیدن به کمال مطلوب خواهد بود. در یک کلام حمایت از حقوق مالکیت فکری موجب جلوگیری از فرار مغزهای جامعه، تحریک استعدادها، پیشرفت علمی، هنری و فرهنگی، اقتصادی جامعه و در نهایت رشد جهانی جامعه خواهد شد. در یک تحلیل کلی در مورد بررسی تاثیر حمایت از نوآوری و حقوق مالکیت معنوی بر رشد اقتصادی کشورهای جهان می توان بر اساس مطالعات صورت گرفته در ایران و سایر کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته بیان کرد که سرمایه گذاری در تحقیق و توسعه عامل مهمی در توضیح سرمایه گذاری های خصوصی، در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه است. هم چنین اثر حمایت از حقوق مالکیت معنوی بر نوآوری در کشورهای توسعه یافته مثبت و معنی دار می باشد اما در کشورهای در حال توسعه تاثیر زیادی ندارد. در واقع حفاظت از حقوق دارایی های فکری، بازگشت به نوآوری را افزایش می دهد و زمانی که از انگیزه های نوآوری حمایت می شود، این حمایت میتواند بر رشد و توسعه اقتصادی تاثیر بگذارد. همچنین، حمایت از تأمین حقوق مالکیت فکری، انگیزه بخش خصوصی را برای سرمایه گذاری در بخش تحقیق، توسعه و تولید محصولات جدید افزایش می دهد، در آمد حاصل از نوآوری را افزایش می دهد و بخش خصوصی را به سمت تلاش برای تحقیقات بیشتر هدایت می کند. (حسینی، ۱۳۸۵) به طور کلی از بررسی نوشتارها می توان مزیت های اعمال حقوق مالکیت معنوی را به صورت زیر بیان کرد.

- حمایت از حقوق مالکیت معنوی موجب می گردد که نوآوران در برابر تجاوز و تقلید از تولیداتشان حمایت شوند و از این طریق، آنها سودهای بیشتری از سرمایه گذاری خود در تحقیق و توسعه و تولید محصولات جدید به دست آورند.
- حقوق مالکیت معنوی از طریق اعطای حقوق انحصاری به نوآوری ها و تولیدات حاصل از آنها به نوآوران اجازه می دهد که قیمت تولیداتشان را بالاتر از هزینه نهایی تعیین کنند و از این طریق انگیزه هایی برای نوآوران در جهت سرمایه گذاری در

تحقیق و توسعه و در نهایت افزایش اختراعات و نوآوری ها ایجاد می کند (نجارزاده، ۱۳۹۰).

- حقوق مالکیت معنوی به مخترعان، طراحان و صاحبان خلاقیت ها امکان می دهد تا با اعطای مجوز (لیسانس) به دیگران در قبال دریافت حق امتیاز، اجازه بهره برداری را به دیگران بدهند و این خود یک امتیاز جداگانه، جدای از تولید محصول، برای آنها فراهم می آورد (طارم سری، ۱۳۸۵)
- پذیرش و تعهد به اجرای قوانین مربوط به حقوق مالکیت معنوی می تواند مزیت های بین المللی به همراه داشته باشد. به عنوان مثال یکی از شرایط عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی، عضویت در موافقتنامه های مربوط به حق نسخه برداری است.

در صورتی که یک سرمایه گذار دریابد در کشور قوانین حمایت از حقوق مالکیت معنوی ضعیف هستند انگیزه و اعتماد خود برای سرمایه گذاری و با همکاری در طرح های نوآورانه برای توسعه کشور را از دست می دهد؛ زیرا این احتمال وجود دارد که همه طرح ها و خلاقیت هایی که در حین کار به وجود می آید مصادره شود. بنابراین اهتمام به حقوق مالکیت معنوی می تواند از طریق افزایش اعتماد بین المللی به توسعه اقتصادی یک کشور کمک کند (فیاضی، ۱۳۹۳).

بخش پنجم: وضعیت مقررات مالکیت فکری در ایران

اولین قانون در این زمینه، "قانون علامات صنعتی و تجاری" مصوب ۱۳۰۴ بود. این قانون صرفاً ثبت و حمایت از علامت تجاری را در برمیگرفت. در سال ۱۳۱۰ قانون نسبتاً جامعی به نام "قانون ثبت علائم و اختراعات" به تصویب رسید که علاوه بر علامت تجاری، از اختراعات نیز حمایت به عمل می آورد. قانون ثبت اختراعات، علائم تجاری و طرح های صنعتی در سال ۱۳۸۶ از تصویب مجلس شورای اسلامی گذشت و بعد از پنج سال اجرای آزمایشی در شرف بازنگری قرار گرفت، در زمینه حقوق مالکیت ادبی و هنری؛ در سال ۱۳۴۶ وزارت فرهنگ و هنر وقت لایحه حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان را تهیه و در آبان ماه ۱۳۴۷

تقدیم مجلس کرد که در سال ۱۳۴۸ به تصویب شورای ملی رسید. قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزار های رایانه ای در سال ۱۳۷۹ توسط مجلس به تصویب رسید، که حقوق پدیدآورندگان به مدت ۳۰ سال حمایت میشود. در سال ۱۳۸۳ مجلس شورای اسلامی قانون مربوط به حمایت از نشانه های جغرافیایی را تصویب کرد. در عرصه بین المللی، ایران در سال ۱۳۳۷ به کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی پیوست و در سال ۱۳۷۷ آخرین اصلاحات آن را پذیرفت، در سال ۱۳۸۰ اساسنامه سازمان جهانی مالکیت فکری را پذیرفت و عضو این سازمان شد، در سال ۱۳۸۲ به موافقتنامه و پروتکل مادرید در رابطه با ثبت بین المللی علائم تجاری و در سال ۱۳۸۳ موافقتنامه مادرید در مورد جلوگیری از نصب نشانه های منبع غیر واقعی یا گمراه کننده بر روی کالا و همچنین موافقتنامه لیسبون در مورد حمایت از اسامی مبدأ و ثبت بین المللی آنها ملحق شد. در زمینه انواع مالکیت های فکری و موافقت نامه های مرتبط و موضوعات مورد حمایت آنها جدولی تهیه شده است که شاین توجه است:

جدول ۱: انواع مالکیت فکری

انواع مالکیت فکری	ابزارهای حمایت	موضوعات مورد حمایت	زمینه های اولیه ی کاربرد	موافقت نامه های بین المللی
مالکیت صنعتی	حق امتیاز و اختراع	ابداعات جدید و غیر منظره	صنعت و کشاورزی	کنوانسیون پاریس معاهده های بوداپست و TRIPs، استراسبورگ،
	طرح های صنعتی	طرح های تزئینی نصب شده روی محصولات	خودرو، پوشاک و ...	معاهده لوکارنو، TRIPs
	علائم تجاری	نشانه ها و علائم معرف محصولات	تمام رشته های اقتصادی	معاهدات: مادرید، ویتاوتیک
مالکیت ادبی و هنری	کپی رایت و حقوق مشابه	معرفی مؤلف	انتشارات، سرگرمی های الکترونیک، نرم افزار و رسانه	کنوانسیون های: برن، رم، بروکسل، معاهده ی کپی رایت، TRIPs
	نشانه های جغرافیایی	نام های جغرافیایی معرف محصولات	صنایع خوراکی و ...	معاهده لیسبون، TRIPs

مأخذ: خاندوزی، ۱۳۸۶

بخش ششم: تحلیل قوانین و مقررات ایران

هدف ما از تحلیل و بررسی قوانین و مقررات ایران، رسیدن به پاسخ این سوال است که آیا قوانین ایران در راستای توسعه اقتصادی به مالکیت فکری پرداخته است یا خیر؟ برای پاسخ به

این سوال باید به بررسی قوانینی که هدف از تصویب آنها توسعه اقتصادی کشور است بپردازیم. قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران؛ در ماده ۲ این قانون که به بیان مسائل محوری این برنامه پرداخته است، دولت را موظف نموده است که طرح ها و مصویات ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی را صرفاً باید در این حوزه ها در بودجه سالیانه اعمال نماید. در بند پ این ماده بیان داشته است: «پ- موضوعات خاص بخش پیشروی اقتصاد در مورد معدن و صنایع معدنی، کشاورزی، گردشگری، عبوری (ترانزیت) و حمل و نقل ریلی، فناوری نوین، توسعه و کاربست علم و فناوری و انرژی». همانطور که اشاره شد یکی از مسائل محوری برنامه ششم توسعه بحث توسعه علوم و فناوری است که نشانگر اهمیت این موضوع از دید قانونگذار در برنامه ششم توسعه میباشد. همچنین در ماده ۱۴ این قانون به جهت کسب رشد حداقل ۲/۸ درصدی از رشد ۸ درصدی اقتصاد کلیه دستگاه های اجرایی با هماهنگی دولت را موظف به انجام مواردی از جمله بند پ این ماده که بیان میدارد: «پ- اولویت اقتصادی در سیاست خارجی کشور با هدف جذب دانش و نوآوری از کشورهای صاحب فناوری و توسعه بازارهای صادراتی (کالایی و کشوری)...»، همچنین بند ج این ماده که مقرر میدارد: «ج- حمایت حقوقی، مالی و نهادی لازم برای توسعه دانش و پیشرفت فناورانه و نوآورانه در جهت تجاری سازی ایده و دانش در تولید محصول و خدمات با ارزش افزوده مثبت در چهارچوب بند (۸۰) سیاست های کلی برنامه ششم» میپردازد. همچنین بخش ۱۲ این قانون، بخش آموزش عمومی، آموزش عالی و علم و فناوری، در ماده ۶۴ این قانون در بند ج مقرر میدارد که دولت به منظور پیشتازی در اقتصاد دانش بنیان برای توسعه و انتشار فناوری و حمایت از شرکتهای دانش بنیان مطابق بودجه سنواتی باید نسبت به حمایت مالی از این پژوهش ها اقدام نماید. همچنین در بند چ همین ماده، دستگاه های اجرایی موضوع این قانون باید برای گسترش بهره وری دانش بنیان و ارتقای سطح فناوری در شرکت های ایرانی تمهیدات لازم را در جهت تسهیل مشارکت شرکتهای دانش بنیان و فناور و فعالان اقتصادی کشور در زنجیره تولید بین المللی فراهم آورند. در قانون سیاست های کلی اقتصادی مقاومتی، در سیاست شماره ۲ به پیشتازی اقتصاد دانش بنیان و

ساماندهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقاء جایگاه جهانی کشور و افزایش تولید و صادرات و خدمات دانش بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش بنیان در منطقه اشاره شده است. در سند چشم انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران، مقرر شده است: «دست یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه‌ی آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه)، با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل.» در قانون حمایت از شرکتها و موسسات دانش بنیان و تجاری سازی نوآوریها و اختراعات مصوب ۱۳۸۹، در ماده ۱ این قانون، در جهت بیان تعریفی از شرکتها و موسسات دانش بنیان است؛ که آنها را شامل شرکت، موسسه خصوصی یا تعاون میداند که به منظور هم افزایی علم و ثروت، توسعه اقتصاد دانش محور، تحقق اهداف علمی و اقتصادی (شامل گسترش و کاربرد اختراع و نوآوری) و تجاری سازی تحقیق و توسعه (شامل طراحی و تولید کالا و خدمات) در حوزه فناوری ها به ویژه در تولید نرم افزارهای مربوط تشکیل میشود. در ماده ۳ این قانون به انواع حمایت ها و تسهیلاتی که به این شرکت ها تعلق میگیرد اشاره شده است که به اختصار میتوان آنها را شامل: ۱- معافیت از پرداخت مالیات، عوارض و حقوق گمرکی ۲- تامین تمام یا بخشی از هزینه های تولید، عرضه یا به کارگیری نوآوری و فناوری با اعطاء تسهیلات کم بهره یا بی بهره ۳- اولویت در استقرار پارک های علم و فناوری و مراکز رشد و... ۴- ایجاد پوشش بیمه ای برای کاهش خطر پذیری محصولات و دستاورد های دانش، نوآوری و فناوری در تمام مراحل تولید، ۵- تسهیل شرایط مناقصه و تمهید امکان مشارکت شرکتها و موسسات دانش بنیان در این مناقصات اشاره نمود. همچنین در ماده ۵ این قانون، صندوقی تحت عنوان، صندوق نوآوری و شکوفایی وابسته به شورای عالی علوم و تحقیقات و فناوری پیش بینی شده است که جهت ارائه کمک و تسهیلات قرض الحسنه و تسهیلات بدون اخذ تضمین پیش بینی شده است. در سایر قوانین بیشتر به حمایت از این دسته از اموال از جهت نقض حقوق صاحبان این حقوق توسط سایر اشخاص پرداخته است و ضمانت اجرای کیفری و مدنی برای نقض این حقوق مقرر نموده است.

نتیجه گیری

در این مقاله تلاش شد تا موضوع حقوق مالکیت معنوی و تأثیرات و مزیت های آن در توسعه اقتصادی مورد بحث قرار گیرد. وضعیت مقررات مالکیت معنوی در ایران به طور خاص بررسی گردید و فهرستی از قوانین و همچنین پیمان های بین المللی که ایران آنها را پذیرفته و یا در آنها عضویت یافته است مورد اشاره قرار گرفت. اما در پایان نکاتی وجود دارد که اشاره به آنها مفید واقع می شود:

- بین رشد و توسعه اقتصادی و استفاده از آثار فکری رابطه مستقیم وجود دارد، به نوعی هنر کشورها در این است که چگونه این آثار فکری را به محصول تبدیل نمایند و آن را به چرخه اقتصاد وارد نمایند. کاری که کشور های توسعه یافته در دهه های اخیر پیش گرفته اند و به وسیله همین عنصر دانش و استفاده از ظرفیت های فکری جامعه خود، توانسته اند دارای اقتصادی قوی باشند
- یکی از راه های مقاومت در برابر استعمار توجه به همین آثار فکری است که باعث میشود یک کشور از سلطه واقتدار سایر کشورها خارج شود و خود به تولید کننده دانش و عرضه آن به سایر کشورها تبدیل شود، نه صرفاً خریدار این محصولات.
- کشور ما از لحاظ قوانین و مقررات در زمینه مالکیت فکری، غنی است اما بنظر میرسد همچنان با اهدافی که در قوانین توسعه و چشم انداز بیست ساله تعیین شده است فاصله بسیاری دارد که خواهان همت بیشتر مسئولین مربوطه است
- با توجه به اینکه هم اکنون کشور ایران به عنوان عضو ناظر در سازمان تجارت جهانی پذیرفته شده است و از طرفی وضعیت حضور در معاملات و مبادلات تجاری جهانی اقتضاء هماهنگی بودن با مقررات سازمان مذکور را دارد (به ویژه ضمیمه (ج) موسوم به موافقتنامه راجع به جنبه های مرتبط با حقوق مالکیت معنوی (TRIPS)) این امر نیازمند اصلاح و تکمیل قوانین، در جهت هماهنگی با قوانین و مقررات جهانی است.

منابع و مأخذ

- حسینی، سید حسن (۱۳۹۱)، مقدمه ای بر حقوق مالکیت معنوی، تهران: میزان، چاپ دوم، ص ۱۹
- صفایی، سید حسین (۱۳۸۲)، دوره مقدماتی حقوق مدنی، جلد اول: اشخاص و اموال، تهران: میزان، چاپ دوم
- طارمسری، مسعود (۱۳۸۵) "نقش حمایت از حقوق مالکیت فکری در توسعه صادرات با رویکرد زنجیره تأمین"، فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، شماره ۶.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۲)، دوره مقدماتی حقوق مدنی: اموال و مالکیت، تهران: میزان، چاپ هفتم.
- خداپرست مشهدی، مهدی، صمدی، سارا، هوشمند، محمود، سلیمی فر، مصطفی (۱۳۸۴) "تأثیر حمایت از تأمین حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی" فصلنامه اقتصادی، دوره ۶، شماره ۴، ص ۱۰۱-۱۲۳
- فیاضی، رفیعی آتانی، عطا الله، کاکانی، زهره و ندا (۱۳۹۳) "نقش مدیریت مالکیت معنوی در توسعه اقتصادی؛ چالشها و راهکارها". مجله اقتصادی، شماره های ۳ و ۴، ص ۵۱-۶۴
- نजारزاده، محمد حسن، فطرس، محمد رضا فرزین و ابوالفضل (۱۳۹۰) "بررسی اثر حقوق مالکیت معنوی بر روی نوآوری کشور های اسلامی در حال توسعه". مجله پژوهش های اقتصادی.
- نصراللهی، زهرا، خانی، ریحانه (۱۳۹۴) "بررسی رابطه بین حقوق مالکیت فکری و توسعه کشور های منتخب و در حال توسعه" فصل نامه سیاست گذاری پیشرفت اقتصادی دانشگاه الزهرا (س)، ص ۶۷-۹۳.
- هوایی، مهدیه (۱۳۸۸) "حقوق مالکیت فکری". نشریه خبری، تحلیلی پارک علم و فناوری دانشگاه تهران، شماره ۴.

